

DOMINIKA KUŚNIERZ-KRUPA

dr hab. inż. arch., prof. CUT

KAZIMIERZ KUŚNIERZ

prof. dr hab. inż. arch.

Cracow University of Technology

Faculty of Architecture

Instytut of History of Architecture and Monument Conservation

e-mail: dkusnierz-krupa@pk.edu.pl

**KRAJOBRAZ KULTUROWY RØROS –
WPISANY NA LISTĘ ŚWIATOWEGO
DZIEDZICTWA UNESCO****CULTURAL LANDSCAPE OF RØROS – INSCRIBED IN THE UNESCO
WORLD HERITAGE LIST****STRESZCZENIE**

Przedmiotowy artykuł dotyczy zabytkowego miasta Røros, które od 1980 roku jest wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Røros położone jest nad rzeką Glomma, w środkowo-wschodniej Norwegii, w regionie Sør-Trøndelag. Osadnictwo na tym terenie rozwinęło się około połowy XVII wieku w związku z odkryciem bogatych złóż miedzi. Z tego okresu do naszych czasów przetrwała nie tylko tradycja górnicza miejscowości, ale także drewniane domy, system transportu wodnego oraz relikty dawnej huty i maszyn niezbędnych do wydobycia miedzi. Wskazane elementy dziedzictwa kulturowego miasta świadczą o jego wyjątkowości w skali europejskiej, zaś współpraca społeczności lokalnej z władzami na polu ochrony i rewaloryzacji tego zespołu jest godna naśladowania. Zdaniem Autorów taka współpraca jest niezbędna aby proces ochrony i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego przebiegał właściwie, czego dowodem jest właśnie Røros.

Słowa kluczowe: krajobraz kulturowy Røros, Røros na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, zabytkowa architektura Røros

ABSTRACT

This article presents the historic town of Røros, which has been inscribed into the UNESCO World Heritage List since 1980. Røros is located on the river Glomma, in central and eastern Norway, in the Sør-Trøndelag region. Settlement in this area developed around the mid-17th century when rich copper deposits were discovered. Not only the mining tradition of the town from that period, but also timber houses, a water transport system and relics of a former foundry as well as machines used for copper mining have survived until the present. The indicated elements of the cultural heritage of the town confirm its unique character on the European scale, while the cooperation between the local community and authorities in order to protect and revalorise the complex is exemplary. According to the Authors, such cooperation is indispensable for the process of protection and revalorisation of cultural heritage to run smoothly, of which Røros is proof.

Keywords: cultural landscape of Røros, Røros in the UNESCO World Heritage List, historic architecture of Røros

WPROWADZENIE

Problematyka ochrony krajobrazu kulturowego miast, ich architektury oraz układu urbanistycznego jest obecnie, zdaniem Autorów, jednym z największych wyzwań jakie stoją przed władzami oraz społecznościami miast krajów dobrze rozwijających się. Co zrobić, aby ludzie rozumieli wartości wspomnianych elementów dziedzictwa kulturowego, by zaczęli je cenić, szanować i o nie dbać? To pytanie jest szczególnie istotne w przypadku polskich zabytków, które często uważane są za „zło konieczne” zarówno przez władze lokalne jak i samych mieszkańców miast i wsi. Zdaniem Autorów jednym z rozwiązań może być edukacja społeczna, której podstawą mogą być przykłady miast zabytkowych, zwłaszcza z terenu Europy, których dziedzictwo kulturowe jest rewaloryzowane, odpowiednio chronione i nie stanowi „ciężaru” dla lokalnej społeczności, która potrafi go wykorzystać także na drodze rozwoju gospodarczego i promocji.

Niniejszy artykuł jest już kolejnym, który prezentuje problematykę właściwej ochrony krajobrazu kulturowego miasta europejskiego o wybitnych walorach zabytkowych¹.

Tym razem postanowiono przeanalizować dziedzictwo kulturowe norweskiego miasta Røros, którego nieprzeciętne wartości historyczne spowodowały, że zostało ono wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Miasto Røros położone jest w środkowo-wschodniej Norwegii, nad rzeką Glomma, zaś administracyjnie przynależy do regionu Sør-Trøndelag. Jest przykładem jednego z najstarszych, zachowanych do naszych czasów drewnianych miasteczek, którego geneza powstania wiąże się ze złożami miedzi, które odkryto tutaj w połowie XVII wieku. To z ich powodu na płaskowyżu położonym 628 metrów n.p.m. w 1644 roku rozwinęła się osada górnicza, która z czasem stała się miastem. Warto także dodać, że w okresie jego powstania tereny te należały do

Królestwa Danii i Norwegii (zwanego także często Królestwem Danii), w skład którego wchodziła Dania, Norwegia, Islandia, Grenlandia i Wyspy Owcze.

Røros obecnie jest jednym z najciekawszych miast zabytkowych Norwegii, które w 1980 roku² zostało wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, w 2008 roku wpis ten został rozszerzony, a w roku 2013 uzyskało certyfikat Sustainable Tourism, potwierdzający, że rozwój turystyki w Røros nie wpływa negatywnie na krajobraz kulturowy miasta, a jedynie go wzbogaca i promuje³.

Warto także zwrócić uwagę na fakt, że to miasto będące „żywym skansenem” zamieszkuje społeczność, dla której zabytkowy charakter Røros nie jest stanowi ciężaru, problemu, jak to ma miejsce w wielu historycznych polskich miasteczkach. Tutaj ludzie traktują to jako wyróżnienie, a życie w zabytkowym domu jest dla nich codziennością. Jest to istotna uwaga w kontekście ochrony tego zespołu, gdyż to właśnie lokalna społeczność aktywnie ją inicjuje, rozumiejąc wartości krajobrazu kulturowego swojego miasta. Właśnie ta świadomość, poczucie wspólnego dziedzictwa, o które należy dbać, które należy rewaloryzować i popularyzować jest szczególnie cenna i warta podkreślenia.

DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA

Jak wspomniano wcześniej Røros rozwinęło się z początkowo niewielkiej osady, która powstała przy kopalni miedzi. Osada ta zwana wcześniej Bergstad miała charakter organiczny z drewnianą, skromną i surową zabudową. Zabudowa ta częściowo zachowała się do naszych czasów, stanowiąc wyjątkowy przykład skansenu – muzeum na wolnym powietrzu, które powstało w celu przybliżenia kultury regionu Sør-Trøndelag oraz ekspozycji obiektów zabytkowych (domów, relikwii kopalni, kościoła itp.).

Dziedzictwo kulturowe miasta Røros pozostaje w harmonii z życiem codziennym, które toczy się w zrewaloryzowanych, zabytkowych domach, zlokalizowanych wzdłuż głównych ulic miasta. Znajdują się w nich sklepy, galerie sztuki, kawiarnie, restauracje oraz mieszkania. Turystyka jest tutaj jedynie dodatkiem, który nie burzy harmonii codziennego życia zabytkowego miasta.⁴

Bez wątpienia najważniejszymi elementami dziedzictwa kulturowego Røros, które zarazem są głównymi elementami turystyki kulturowej są histo-

¹ Do tej pory Autorzy opracowali serię artykułów dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego europejskich miast zabytkowych: D. Kuśnierz-Krupa, Moret-Sur-Loing – cultural heritage, its value and protection, „JCEEA”, t. 35, z. 65, nr 1, 2018, s. 63–71; D. Kuśnierz-Krupa, Provins as an example of a „live museum”, „E3S Web of Conferences”, vol. 49, 2018, s. 1–11; D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, Lorsch – dziedzictwo Karolingów. Wstęp do badań nad dziedzictwem kulturowym miasta, „Wiadomości Konserwatorskie-Journal of Heritage Conservation”, nr 50/2017, s. 20–29; D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, Heppenheim jako modelowy przykład dobrze wykorzystanego potencjału kulturowego małego miasta, „JCEEA”, t. 34, z. 64, nr 3/2, 2017, s. 161–180.

² <https://whc.unesco.org/en/list/55>, dostęp: 04.03.2018

³ E. Cisek, Norweska architektura i rzeźba wobec natury, Wyd. PWR, 2017, passim.

⁴ <http://www.ourplaceworldheritage.com/custom.cfm?action=WHsite&whsiteid=55>, dostęp: 04.03.2018.

Il. 1. Widok na wieżę kościoła parafialnego w Røros oraz na zabudowę głównej ulicy, od zachodu. Fot. Dominika Kuśnierz-Krupa

Ill. 1. View of the tower of the parish church in Røros and buildings along the main street, from the west. Photo: Dominika Kuśnierz-Krupa

Il. 2. Widok na zabudowę głównej ulicy, od zachodu. Fot. Dominika Kuśnierz-Krupa

Ill. 2. View of the buildings along the main street, from the west. Photo: Dominika Kuśnierz-Krupa

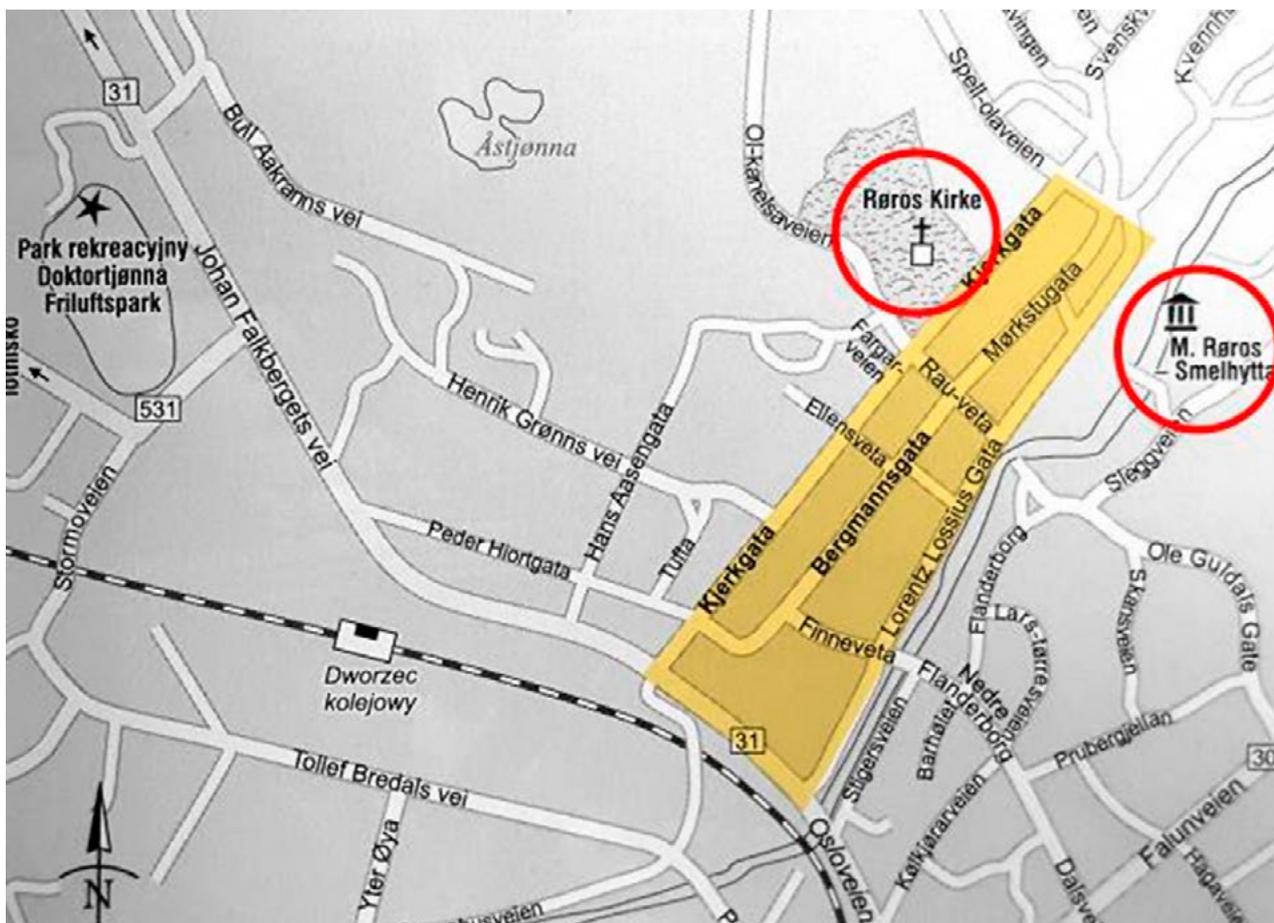
ryczna zabudowa mieszkalna, która skoncentrowana jest w centrum, Muzeum Smelthytta oraz kościół parafialny (zob. ryc. 3), które zostaną szerzej omówione niżej. Należy przy tym zaznaczyć, że istotna dla dziedzictwa kulturowego i tradycji górniczego miasta jest także trasa transportu wodnego dawnej kopalni oraz krajobraz kulturowy otuliny miasta.

Obecny układ urbanistyczny centrum podporządkowany jest dwóm głównym ulicom (Kjerkgata oraz Bergmannsgata), które wiodą od południowo-zachodu ku kulminacji wzgórza, na którym znajduje się kościół parafialny. Kierunek ten jest równoległy do koryta rzeki Glommy, która właśnie w okolicy Røros ma swoje źródło. Zabudowa zwrócona jest frontem do ulic (ryc. 4), zaś na jej tyłach znajdują się zabudowania o charakterze gospodarczym (ryc. 5). Niemal wszystkie domy to obiekty zabytkowe, w większości drewniane na podmurowaniu kamiennym, o konstrukcji m.in. zrębowej lub szkieletowej, 80 z nich objętych jest ścisłą ochroną konser-

watorską⁵. Zabudowa ta jest w większości skromna i surowa, pozbawiona detalu, charakterystyczna dla tej części Norwegii. Należy także zaznaczyć, że krystalizowała się ona na przestrzeni ponad 300 lat i miała na nią wpływ nie tylko norweska tradycja budowania, ale też duńska, szwedzka oraz niemiecka, co z tych krajów pochodzili pracujący w kopalni ludzie. Trzeba również przyznać, że w ten sposób ukształtowany krajobraz ma swój niepowtarzalny urok, który współtworzy atmosferę Røros, jakby „czas się tutaj zatrzymał”.

Muzeum Smelthytta jest jednym z najciekawszych muzeów kultury materialnej w Norwegii. Jest zlokalizowane w północno-wschodniej części miasta, w drewnianych budynkach dawnej huty miedzi. Ekspozycja prezentuje dawny proces wydobycia

⁵ WHC Nomination Documentation, UNESCO Region EUROPE, Røros, <https://whc.unesco.org/en/list/55/documents/>, dostęp: 04.05.2018

Il. 3. Mapa Røros z oznaczeniem kościoła (Røros Kirke), Muzeum (M. Røros Smelhytta) oraz historycznego centrum.

Ill. 3. Map of Røros with the church (Røros Kirke), the Museum (M. Røros Smelhytta) and the historic centre marked on it.

i przetopu miedzi, zabytkowe maszyny oraz warunki życia pracujących tutaj ludzi. Huta, związana z wydobyciem miedzi, której złoża odkryto tutaj w połowie XVII wieku, funkcjonowała do 1953 roku, kiedy to została zniszczona przez pożar. Organizacja pracy umożliwiała pracownikom w okresie letnim także pracę w ich gospodarstwach. Do transportu rudy początkowo wykorzystywano konie, zaś od 1877 roku także kolei⁶. Ważną rolę pełnił też transport wodny. Warunki mieszkania i pracy nie były łatwe, ale mimo to do Røros przybywali także górnicy z odleglejszych rejonów Norwegii⁷. Dzięki złożom, które przynosiły zyski raz praca osada szybko się rozwijała, z czasem przekształcając w miasto, którego historię także można poznać w Smelhytta.

Kościół w Røros pochodzi z 1784 roku. Jest to okazała, murowana budowla w stylu barokowym, wzniesiona w okresie kiedy miasto było już zamożne⁸. Wcześniej w tym miejscu znajdował się nie-

wielki drewniany kościół, zbudowany wkrótce po uruchomieniu w Røros wydobycia miedzi. Warto wspomnieć, że świątynia była w swoim czasie jedną z największych w kraju i została zbudowana ze środków kompanii górniczej. Jest ważnym elementem krajobrazu kulturowego miasta, dominantą w jego sylwecie oraz symbolem, który pojawia się na większości widoków Røros.

RØROS NA LIŚCIE ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA UNESCO

O wyjątkowości miasta Røros i jego cennym dziedzictwie kulturowym świadczy fakt wpisania go na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, co miało miejsce prawie 30 lat temu.

Warto przy tym wspomnieć, że Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO została ustanowiona na mocy Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, która weszła

⁶ R. Borgos, A. Spangen, På Sta'a og uti markom, vol.2, Elverum 2001, passim;

⁷ <https://rorosmuseet.no/en/the-copper-works>, dostęp: 06.05.2018

⁸ WHC Nomination Documentation, UNESCO Region EU-

ROPE, Røros, <https://whc.unesco.org/en/list/55/documents/>, dostęp: 04.05.2018

Il. 4. Zabudowa frontowa przy ulicy Kjerkgata. Widok od południowego-zachodu. Fot. Dominika Kuśnierz-Krupa

Ill. 4. Front buildings along Kjerkgata Street. View from the south-west. Photo: Dominika Kuśnierz-Krupa

Il. 5. Zabudowa z tyłu pierzei ulicy Kjerkgata. Widok od południa. Fot. Dominika Kuśnierz-Krupa

Ill. 5. Buildings along the back of Kjerkgata Street. View from the south. Photo: Dominika Kuśnierz-Krupa

Il. 6. Widok na główny budynek dawnej huty, w którym zlokalizowane jest Muzeum Smelhytta. Fot. Dominika Kuśnierz-Krupa

Ill. 6. View of the main building of the former copper-works, which now houses the Smelhytta Museum. Photo: Dominika Kuśnierz-Krupa

Il. 7. Widok na budynki mieszkalne, będące częścią Muzeum Smelhytta. Fot. Dominika Kuśnierz-Krupa

Ill. 7. View of the houses that now are part of the Smelhytta Museum. Photo: Dominika Kuśnierz-Krupa

Il. 8. Widok na kościół od strony południowej. Fot. Dominika Kuśnierz-Krupa

Ill. 8. View of the church from the south. Photo: Dominika Kuśnierz-Krupa

Il. 9. Widok na kościół od strony wschodniej. Fot. Dominika Kuśnierz-Krupa

Ill. 9. View of the church from the east. Photo: Dominika Kuśnierz-Krupa

w życie 17 grudnia 1975 roku⁹. Na liście znajdują się obiekty dziedzictwa kulturalnego i dziedzictwa naturalnego o wyjątkowej wartości dla ludzkości. Warunkiem wpisu wybranego miejsca lub obiektu na Listę jest spełnienie jednego lub kilku z dziesięciu kryteriów stanowiących o jego wyjątkowości w skali światowej¹⁰.

W uzasadnieniu decyzji o wpisie miasta na Listę członkowie komisji UNESCO stwierdzili, że ośrodek oraz jego krajobraz kulturowy to wyjątkowy teren ukształtowany pod wpływem procesów związanych z wydobywaniem miedzi, a także tradycyjną gospodarką rolniczą. Na krajobraz poprzemysłowy składają się nie tylko relikty zabudowań dawniej huty, ale także system gospodarki wodnej oraz zabudowa mieszkalna. Z kolei główne walory górniczego miasta to fakt, że powstało niemal w całości z drewna i funkcjonuje w harmonii z otaczającym je środowiskiem naturalnym.

Miasto, według komisji, spełnia aż trzy kryteria, stanowiące o jego wyjątkowości w skali światowej (III, IV i V). Należy przy tym zaznaczyć, że kryterium III oznacza, że wpisujący obiekt lub zespół stanowi unikalne lub co najmniej wyjątkowe świadectwo tradycji kulturowej lub cywilizacji wciąż żywej, bądź już nieistniejącej. Kryterium IV oznacza, że jest wybitnym przykładem typu budowli, zespołu architektonicznego, zespołu obiektów techniki lub krajobrazu, który ilustruje znaczący etap w historii ludzkości¹¹, zaś kryterium V, że jest wybitnym przykładem tradycyjnego osadnictwa, tradycyjnego sposobu użytkowania, reprezentatywnego dla danej kultury, lub obrazuje interakcję człowieka ze środowiskiem¹².

Analizując spełnienie przez wnioskodawcę kryterium III, Komisja podkreśliła, że w Røros od czasu znalezienia rud miedzi w 1644 roku, aż do roku 1977, kiedy to kompania górnicza zbankrutowała, rozwinęła się unikalna kultura związana z wydobywaniem miedzi, bazująca na niemieckiej technologii oraz robotnikach pochodzących nie tylko z Norwegii, ale także z Niemiec, Dani i Szwecji. Pomimo tego, że obecnie w Røros nie wydobywa się już miedzi, to ślady tutejszej tradycji górniczej, hut, transportu i systemów gospodarki wodnej są wyjątkowym

świadectwem przystosowania technologii do wymogów środowiska naturalnego.

Omawiając kryterium IV w kontekście krajobrazu kulturowego Røros Komisja UNESCO stwierdziła, że krajobraz miejski Røros, a także powiązane z nim krajobraz przemysłowy i wiejski, w świetny sposób ilustrują sposób przystosowania się ludzi do ekstremalnych warunków, w których musieli żyć oraz umiejętności takiego wykorzystania dostępnych zasoby, aby zapewnić sobie schronienie, żywność, a także przyczynić się rozwoju swojego kraju.

Spełnienie ostatniego z kryteriów (V) wiąże się z faktem, że górnicze miasto Røros wraz z otaczającymi je miejscowościami stanowią całość, która jest wybitnym przykładem tradycyjnego budownictwa oraz użytkowania gruntów, a krajobraz kulturowy ukształtowany tutaj przez dziesiątki lat jest unikalny i wyjątkowy, pomimo trudnych warunków klimatycznych.

W podsumowaniu dokumentu zawierającego decyzję o wpisaniu miasta Røros na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO podkreślono, że jego krajobraz kulturowy ma wyjątkowe, uniwersalne wartości, a zachowany w mieście krajobraz górniczy jest oryginalny i w pełni autentyczny ponieważ nie nastąpiły tutaj praktycznie żadne przemiany ani wtórne ingerencje.

Warto zaznaczyć, że oprócz ochrony krajobrazu kulturowego miasta sprawowanej przez lokalną społeczność istnieją dwie podstawowe dokumenty, które wspierają ten proces. Pierwszym z nich jest ustawa o dziedzictwie kulturowym, zaś drugim – ustawa o planowaniu przestrzennym i budownictwie. M.in. na bazie tych dokumentów prawnych opracowano program ochrony i zarządzania Røros, który stanowi podstawę działań ochronnych i rewaloryzacyjnych. W programie tym znajdują się wskazania związane z zarządzaniem dziedzictwem kulturowym miasta oraz informacje dotyczące pomocy finansowej państwa w zakresie utrzymania w jak najlepszym stanie historycznych obiektów i zespołów położonych na terenie miasta¹³.

Wpis miasta na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO z 1980 roku został rozszerzony w 2008 roku. Władze miasta przedłożyły Komisji wniosek o objęcie ochroną większego terenu niż to miało miejsce w pierwotnym wpisie oraz zmianę nazwy chronionego obszaru na „Miasto górnicze Røros wraz z obwodem”, który miał obejmować: krajobraz miejski i kulturowy, Femundshytta (relikty drewnianej zabudowy) oraz trasę transportu rzecznej związaną z kopalnią. W konsekwencji granice rozszerzo-

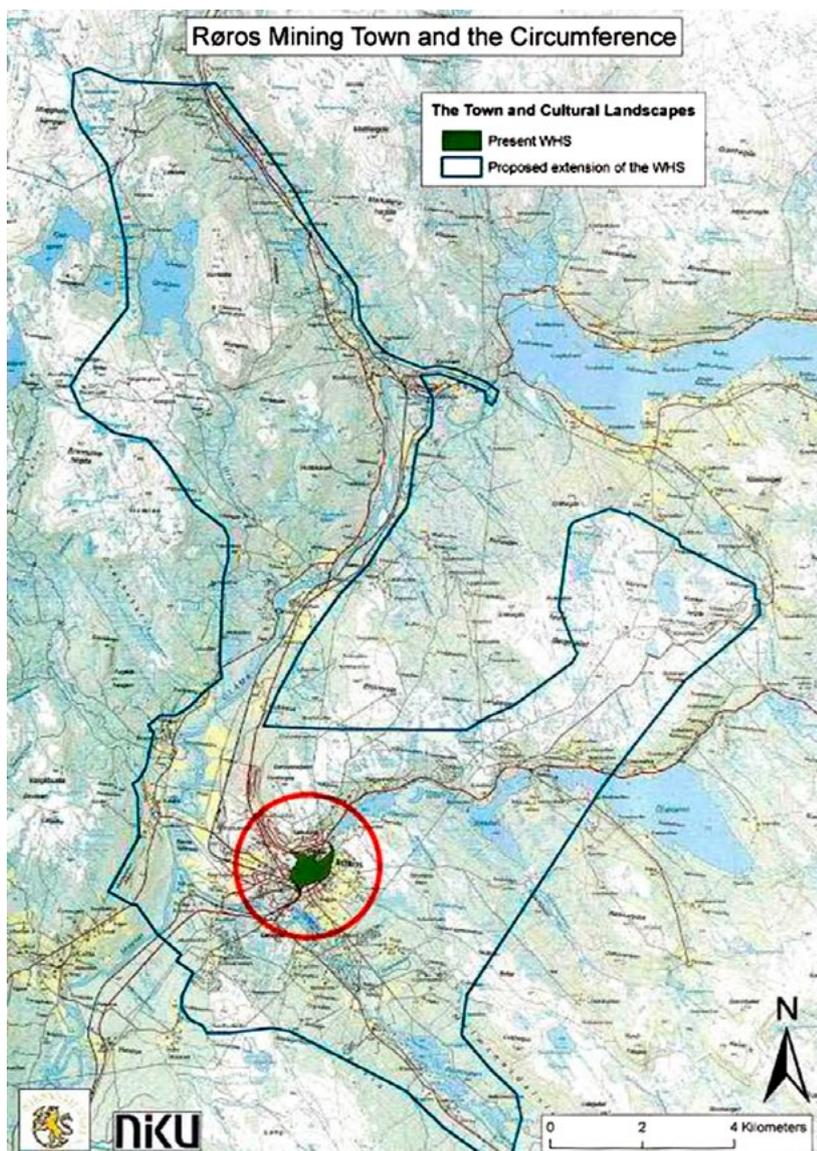
⁹ www.unesco.pl, dostęp: 27.03.2018.

¹⁰ www.nid.pl, dostęp: 27.03.2018.

¹¹ D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, Lorsch – dziedzictwo Karolingów. Wstęp do badań nad dziedzictwem kulturowym miasta, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation”, nr 50/2017, s. 22.

¹² <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/kryteria/>, dostęp: 29.03.2018.

¹³ <https://www.riksantikvaren.no/en/>, dostęp: 5.05.2018.

nego wpisu z 2008 roku objęły teren o promieniu około 45 km, który został подарowany firmie Copper Works w Røros (ryc.10).

PODSUMOWANIE

Ochrona dziedzictwa kulturowego miast jest obecnie dużym wyzwaniem zarówno dla władz, urzędów konserwatorskich oraz lokalnych społeczności. Ważna wydaje się być tutaj świadomość potrzeby tej ochrony, świadomość wspólnych korzeni, tradycji i ich wartości, a także fakt, że konserwacja, rewitalizacja dziedzictwa kulturowego nie stoi na drodze procesów związanych z rozwojem miasta.

Il. 10. Mapa z oznaczeniem granic terenu będącego przedmiotem rozszerzonego w 2008 roku wpisu Røros na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Mapa [w:] WHC Nomination Documentation, UNESCO Region EUROPE, Røros, <https://whc.unesco.org/en/list/55/documents/>, dostęp: 04.05.2018/. Na mapie czerwonym kolorem zaznaczono lokalizację miasta

Ill. 10. Map with marked boundaries of the area included in the entry extended in 2008 inscribing Røros in the UNESCO World Heritage List. Map [in:] WHC Nomination Documentation, UNESCO Region EUROPE, Røros, <https://whc.unesco.org/en/list/55/documents/>, access: 04.05.2018/. Red colour on the map marks the town location

Należy podkreślić, że aby proces ochrony i bieżącej rewitalizacji dziedzictwa kulturowego przebiegał właściwie, niezbędne jest zaangażowanie lokalnej społeczności. Brak odpowiedniej komunikacji, zrozumienia i współpracy między lokalnymi społecznościami a władzami może stać się kluczową przeszkodą dla zrównoważonej ochrony dóbr światowego dziedzictwa, a także dla rozwoju lokalnej społeczności¹⁴.

¹⁴ <https://whc.unesco.org/en/events/790/>, dostęp: 07.05.2018.

CONTEMPORARY HOUSING ENVIRONMENT – IN SEARCH FOR URBAN CLIMATE

INTRODUCTION

The issue of protecting the cultural landscape of towns, their architecture and urban layout is nowadays, in the Authors opinion, one of the greatest challenges facing the town authorities and communities in developed countries. What must be done to make people understand the value of the above mentioned elements of the cultural heritage, to make people appreciate, respect and take care about them? The question is particularly relevant in the case of Polish monuments which are frequently regarded as the “necessary evil” both by the local authorities and town or village residents. According to the Authors, a possible solution might be educating the society based on examples of historic towns, particularly from Europe, whose cultural heritage has been revalorised, properly protected and does not constitute a “burden” for the local community that can utilize it for promotion and economic development.

This article is yet another one presenting the issue of proper protection of the cultural landscape of a European town with outstanding historic values¹.

This time it is an analysis of the cultural heritage of the Norwegian town of Røros, whose unique historic values resulted in it being inscribed into the UNESCO World Heritage List.

The town of Røros is located in the central-eastern Norway, on the river Glomma, and belong to the Sør-Trøndelag administrative region. It is an example of one of the oldest wooden towns, preserved till our times, whose origins are connected to the copper deposits discovered here in the mid-17th century. They were the reason why in 1644 on the plateau situated 628 metres AMSL a mining settlement was established which gradually grew into a town. It is worth adding that at the time when it developed

the area belonged to the Kingdom of Denmark and Norway (often called just the Kingdom of Denmark) which included Denmark, Norway, Iceland, Greenland and the Faroe Islands.

Currently Røros is one of the most interesting historic towns in Norway, which in the year 1980² was inscribed in the UNESCO World Heritage List, in the year 2008 the entry was extended, and in the year 2013 it received the Sustainable Tourism certificate confirming that the development of tourism in Røros does not have a negative impact on the cultural landscape of the town, but enriches and promotes it³.

It is worth drawing attention to the fact, that the town being a “live open-air museum” is inhabited by a community for whom the historic character of Røros is not a burden or problem, as it often happens in many historic towns in Poland. Here, people treat it as a distinction, and living in a historical house is a daily routine for them. It is a significant remark in the context of protecting the complex, since it is the local community who actively initiates it, understanding the value of the cultural landscape of their town. That awareness, the sense of shared heritage, which has to be taken care of, and which should be revalorised and popularised, is especially valuable and worth emphasising.

CULTURAL HERITAGE OF THE TOWN

As has been mentioned before, Røros developed from the initially small settlement that was established by the copper mine. The settlement, previously called Bergstad, had an organic character with humble and coarse wooden buildings. The buildings have been partially preserved until the present times, constituting a unique example of an open-air museum which was created in order to familiarise the culture of the Sør-Trøndelag region and to exhibit historic structures (houses, relics of the mine, the church etc.).

The cultural heritage of the town of Røros remains in harmony with the everyday life which goes on in the revalorised, historic houses located along the main streets in the town. They house shops, art galleries, cafes, restaurants and apartments. Tourism

¹ So far the Authors have prepared a series of articles concerning the issue of protecting cultural heritage in European historic towns: D. Kuśnierz-Krupa, Moret-Sur-Loing – cultural heritage, its value and protection, „JCEEA”, vol. 35, b. 65, no 1, 2018, p. 63–71; D. Kuśnierz-Krupa, Provins as an example of a „live museum”, „E3S Web of Conferences”, Vol. 49, 2018, p. 1–11; D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, Lorsch – dziedzictwo Karolingów. Wstęp do badań nad dziedzictwem kulturowym miasta, „Wiadomości Konserwatorskie-Journal of Heritage Conservation”, no 50/2017, p. 20–29; D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, Heppenheim jako modelowy przykład dobrze wykorzystanego potencjału kulturowego małego miasta, „JCEEA”, vol. 34, b. 64, no 3/2, 2017, p. 161–180.

² <https://whc.unesco.org/en/list/55>, access: 04.03.2018

³ E. Cisek, Norweska architektura i rzeźba wobec natury, Publ. PWr, 2017, passim;

is here merely an addition which does not disturb the harmony of everyday life in a historic town.⁴

Undoubtedly, the most significant elements of the cultural heritage of Røros, which are also the main elements of cultural tourism, are the historic buildings concentrated in the centre, the Smelthytta Museum and the parish church (see fig. 3), which will be described in detail further on. It should also be noted, that the water transport route of the former mine and the cultural landscape of the surrounding area are significant for the cultural heritage and tradition of this mining town.

The current urban layout of the centre is subordinate to the two main streets (Kjerkgata and Bergmannsgata) which run from the south-west towards the culmination of the hill where the parish church is located. This direction is parallel to the riverbed of the Glomma that has its source in the vicinity of Røros. Fronts of buildings face the streets (fig. 4), while at the back there are utility buildings (fig. 5). Almost all the houses are historic objects, largely wooden on stone underpinning, with e.g. a log structure or framework construction; of which 80 are under strict conservation protection⁵. The majority of buildings are humble and austere, devoid of details, characteristic for that part of Norway. It should also be emphasised, that the architecture crystallised for over 300 years and was influenced not only by the Norwegian building tradition, but also Danish, Swedish and German, since the miners had come from those countries. One also has to admit, that the landscape shared in this way has its unique charm which helps to create the atmosphere of Røros, as if “the time has stood still here”.

The Smelthytta Museum is one of the most interesting museums of material culture in Norway. It is located in the north-east part of the town, in the wooden buildings of the former copper works. The exhibition shows the old processes of mining and smelting copper, historical machinery and living conditions of the people working here. The copper-works, exploiting the copper deposits discovered here in the mid-17th century, functioned until 1953 when it was destroyed by fire. Organisation of labour made it possible for employees to work in their homesteads during the summer season. Initially horses were used to transport copper ore, and since

1877 also the railway⁶. Water transport also played an important role.

The living and working conditions were not easy; nevertheless miners from distant regions of Norway also came to Røros⁷. Owing to the copper deposits which brought profits and provided jobs, the settlement developed rapidly, in time growing into a town whose history one can also learn in Smelthytta.

The church in Røros dates back to the year 1784. It is an impressive masonry building in the Baroque style, erected when the town was already quite affluent⁸. Earlier a small wooden church, built soon after starting copper exploration in Røros, had stood on that site. It is worth mentioning, that once that church used to be one of the largest in the country and was built from the mining company resources. It is a vital element of the cultural landscape of the town, a dominant in its silhouette, as well as a symbol that appears in the majority of sights from Røros.

RØROS IN THE UNESCO WORLD HERITAGE LIST

The uniqueness of the town of Røros and its valuable cultural heritage was confirmed by it being inscribed in the UNESCO World Heritage List, which occurred almost 30 years ago.

It is also worth mentioning, that the UNESCO World Heritage List was established in the Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, which was implemented on December 17, 1975⁹. The list contains objects of cultural and natural heritage of exceptional value for mankind. A selected site or object can be inscribed in the List on condition that it meets one or more of ten criteria establishing its uniqueness on the global scale¹⁰.

To justify the decision to inscribe the town into the List, members of the UNESCO Commission stated that the town and its cultural landscape constitute a unique area shaped by the processes related to copper mining, as well as traditional agriculture. The post-industrial landscape comprises not only relics of buildings of the former copper-works, but also the water management system and housing. Respectively, the main value of the mining town is the fact that

⁴ <http://www.ourplaceworldheritage.com/custom.cfm?action=WHsite&whsiteid=55>, access: 04.03.2018;

⁵ WHC Nomination Documentation, UNESCO Region EUROPE, Røros, <https://whc.unesco.org/en/list/55/documents/>, access: 04.05.2018

⁶ R. Borgos, A. Spangen, På Sta'a og uti markom, vol. 2, Elverum 2001, passim;

⁷ <https://rorosmuseet.no/en/the-copper-works>, access: 06.05.2018

⁸ WHC Nomination Documentation, UNESCO Region EUROPE, Røros, <https://whc.unesco.org/en/list/55/documents/>, access: 04.05.2018

⁹ www.unesco.pl, access: 27.03.2018.

¹⁰ www.nid.pl, access: 27.03.2018.

it was built almost entirely of wood and functions in harmony with the natural environment surrounding it.

According to the Commission, the town meets three criteria deciding about its unique character on the global scale (III, IV and V). It should also be emphasised that criterion III means that the inscribed object or complex is a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared. Criterion IV means that it is an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates a significant stage in human history¹¹; while criterion V says that it is an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture, or human interaction with the environment¹².

Analysing the extent to which the applicant had met criterion III, the Commission stressed that, since the discovery of the copper ore in 1644 until the year 1977 when the mining company went bankrupt, in Røros developed a unique culture associated with copper mining, based on German technology and workforce not only from Norway, but also from Germany, Denmark and Sweden. Even though no copper is currently mined in Røros, traces of the local mining tradition, the copper works, and the transport and water management systems offer a unique testimony of adapting technology to the natural environment requirements.

Discussing criterion IV in the context of the cultural landscape of Røros, the UNESCO Commission claimed that the urban landscape of Røros, as well as the connected industrial and rural landscapes, brilliantly illustrate how people adjusted to extreme conditions in which they had to live, and their ability to utilise available resources in such a way as to provide them with shelter, food, and contribute to the development of their country.

Fulfilling the last criterion (V) is connected to the fact that the mining town of Røros with the surrounding villages constitute a whole that is an outstanding example of traditional construction work and farming, while the cultural landscape shaped here for decades is exceptional and unique despite harsh climatic conditions.

In the conclusion to the document including the decision about inscribing the town of Røros into the UNESCO World Heritage List, it was emphasised

that its cultural landscape has unique, universal values, and the mining landscape preserved in the town is original and fully authentic because practically no transformations or secondary interference occurred here.

It is worth mentioning that, besides protecting the cultural landscape of the town by the local community, there exist two fundamental documents which support the process. The first is the cultural heritage legal act, while the second – the spatial planning and building act. Those legal documents served as a basis for preparing the programme for the protection and management of Røros, on which all protection and revalorization activities are based. In the programme there are guidelines related to managing the cultural heritage of the town and information concerning financial assistance of the state in order to preserve the historic objects and complexes located within the town in the best possible condition¹³.

The town entry in the UNESCO World Heritage List from 1980 was expanded in 2008. The town authorities applied to the Commission to put under protection a larger area than outlined in the original inscription, as well as to change the name of the protected area into “the mining town of Røros with its surroundings”, which would include the urban and cultural landscape, Femundshytta (relics of wooden buildings) and the river transport route related to the mine. Consequently, the extended entry from 2008 enclosed the area within the diameter of app. 45 km, which was donated to the Copper Works Company in Røros (fig. 10).

SUMMARY

Protection of cultural heritage of towns is currently a serious challenge both for the authorities, conservation offices and local communities. Realising the need for that protection, the awareness of shared roots, traditions and their value seems to be of much importance here, as well as the fact that conservation and revalorisation of cultural heritage does not preclude development processes in the town.

It should be emphasised that for the process of protection and revalorisation of cultural heritage to run properly, it is necessary to involve the local community. The lack of proper communication, understanding and cooperation between local communities and authorities could become the key obstacle to sustainable protection of world heritage resources, as well as to the development of the local community¹⁴.

¹¹ D. Kuśnierz-Krupa, M. Krupa, Lorsch – dziedzictwo Karolingów. Wstęp do badań nad dziedzictwem kulturowym miasta, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation”, no 50/2017, p. 22.

¹² <http://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatowe-dziedzictwo/kryteria/>, access: 29.03.2018.

¹³ <https://www.riksantikvaren.no/en/>, access: 5.05.2018.

¹⁴ <https://whc.unesco.org/en/events/790/>, access: 07.05.2018.

LITERATURA

1. Borgos R., Spangen A., *På Sta'a og uti markom*, vol. 2, Elverum 2001.
2. Cisek E., *Norweska architektura i rzeźba wobec natury*, Wyd. PWR, 2017.
3. Kuśnierz-Krupa D., Krupa M., *Lorsch – dziedzictwo Karolingów. Wstęp do badań nad dziedzictwem kulturowym miasta*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation”, nr 50/2017.
4. Kuśnierz-Krupa D., *Moret-Sur-Loing – cultural heritage, its value and protection*, „JCEEA”, t. 35, z. 65, nr 1, 2018, s. 63–71.
5. Kuśnierz-Krupa D., *Provins as an example of a „live museum”*, „E3S Web of Conferences”, Vol. 49, 2018, s. 1–11.
6. Kuśnierz-Krupa D., Krupa M., *Heppenheim jako modelowy przykład dobrze wykorzystanego potencjału kulturowego małego miasta*, „JCEEA”, t. 34, z. 64, nr 3/2, 2017, s. 161–180.
7. www.ourplaceworldheritage.com/custom.cfm?action=WHsite&whsiteid=55
8. <https://rorosmuseet.no/en/the-copper-works>
9. www.unesco.pl
10. www.nid.pl
11. www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/swiatoiwe-dziedzictwo/kryteria/
12. www.riksantikvaren.no/en/
13. <https://whc.unesco.org/en/list/55>